

Lokalita Bílavsko – hrad Chlum jako součást pravěkého komunikačního koridoru

Archaeological site Bílavsko – Castle Chlum as a part of a prehistoric communication corridor

Peter Kováčik, Veronika Dudková,
Petr Dvořák, Michael Hanšut

Abstract:

This article summarizes the newly acquired findings from the archaeological rescue excavation in 2018 in Castle Chlum near Bílavsko and from the following research activities of a NAKI II grant project "Historical Landscape on the Border of Silesia and Moravia" and sets them into a wider connection regarding to the importance of the surrounding region in prehistory. The artifacts distribution analysis from the mentioned site indicates that a part of the preserved fortification system could be dated back to prehistory and that it was secondarily used with various rates of intensity in the Middle Ages. Surprisingly, this applies to the area of the second north outer bailey, which has so far been considered to be more or less a Late Medieval part of the castle, used as a military camp.

A relatively specific position and the geomorphology of the site determines its role in the aim of populating the wider area of the Kelč Uplands. While its western, flatter part, which becomes later the Upper Morava Valley, has the character of an old settlement area, the settlement of the eastern, undulating part of the upland, has a rather peripheral character, that was populated only during certain periods. Interestingly, the prehistoric periods of its settlement correspond in time with the settlement of the south-eastern, the right-bank part of The Odra Gate. It manifests itself mostly in the period of the unfield culture. The zone of the settlements at that time stretched from the big settlement concentration in the bend of the Rusava stream near Hulín to the north-east, upstream and along the foothills of the Hostýn Hills, on whose promontories there are several hillforts or hilltop settlements. These are followed by sites in the upper part of the Moštěnka stream and other enclaves in the surroundings of Kelč all the way to the Bečva river. After crossing the Bečva river meandering at Ústí, or more precisely at Černotín, the settlement carried on with settlement enclaves on the right bank of the Oder river stretching all the way to the Ostravice river in the Frýdek-Místek region. A possible Bečva branch heading into the heart of the Moravian-Silesian Beskids presumably had its significance. In the past the Kelč Uplands most probably represented a certain parallel alternative branch of the Moravian Gate, or more precisely its southern part – The Bečva Gate, which, in some prehistoric periods, seems to have been even more important.

Keywords:

Chlum near Bílavsko – prehistory – hilltop settlement – communication corridor

Úvod a přírodní podmínky

V příspěvku autoři prezentují výsledky záchranného archeologického výzkumu realizovaného na Chlumu u Bílavsko v roce 2018, dále některé další dílčí výsledky výzkumu lokality a okolní krajiny, provedené v rámci grantového výzkumného projektu NAKI, ve vztahu k pravěkému osídlení širší oblasti Kelčské pahorkatiny, a to v obdobích doloženého osídlení lokality.

Kelčská pahorkatina je tvořena flyšovými horninami podslezské a slezské jednotky a neogenními sedimenty, pokrytými zpravidla kvartérními sprašemi a při úpatí Hostýnských vrchů pedimenty a úpatními haldami. Její převážně erozně denudační georeliéf představují široké ploché hřbety oddělené neckovitými, převážně podélnými údolními širokými údolními nivami. Pahorkatina je dnes převážně zemědělsky využívána a pouze málo zalesněná dubovými a smrkovými porosty s příměsí buku, habru, jasanu (DEMEK – MACKOVČIN a kol. 2006, 188, 218, 462, 491).

Páni z Krásna, jejich majetkové zázemí a sociální vazby (K otázce stratifikace moravské šlechty ve vrcholném středověku)

Lords of Krásno, Their Financial Background and Social Links (On the Question of the Stratification of the Moravian Nobility in High Middle Ages)

Dalibor Janiš

Abstract:

The contribution focuses on the problems of establishing the evolution trends of nobility in Bohemian countries in High Middle Ages using the example of the lords of Krásno. The family members are recorded from the end of the 13th century at which time they owned extensive allodial estates alongside the river Bečva. They were also among the vassals of the Bishop of Olomouc. They organized extensive colonisation of their lands. In the middle of the 14th century the family moved its activities to central Moravia and diminished among the more wealthy strata of gentry. The sources state records of their property; the genealogy of the family is, however, unclear at times. Some of the members of the family were in business relations to families of lords.

Keywords:

Moravia, nobility, estates, Middle Ages

Úvod

Současná domácí medievistika věnuje již řadu let zvýšenou pozornost problematice vzniku a vývoje šlechty ve středověkých českých zemích. K často diskutovaným otázkám patří formování rané nobility, povaha jejího nemovitého (půdního) majetku či úloha a charakter benefičiárního systému (a později lenního zřízení) v návaznosti na utváření správních a soudních struktur v Čechách a na Moravě.¹ K významným tématům patří také vznik šlechtických dominií a podíl na kolonizaci ve 13. a 14. století (ŽEMLIČKA 2014, 61–252; KLÁPŠTĚ 2005, 169–292). Starší i současná historiografie se opakovaně vrací k otázce vnitřní stratifikace nobility (utváření tzv. vyšší a nižší šlechty) a s ní spojené šlechtické titulatury.² V neposlední řadě pak byly nověji publikovány práce k úloze panovníckých a velmožských dvorů či otázkám šlechtické klientely.³

Uvedené aspekty vývoje středověké nobility v Čechách a na Moravě je nutno analyzovat na příkladě jednotlivých rodů a jejich majetkového zázemí.⁴ Zatímco velkým, zejména panským rodům je v posledních letech věnován zvýšený zájem badatelů, některé méně významné rody pak zůstávají poněkud stranou, byl i nižší šlechtě se v posledních letech dostalo zasloužené pozornosti.⁵ Jeden z rodů, kterým dosud nebyla věnována větší pozornost, představují páni z Krásna, jejichž působení je spjato s prostorem horního Pobečví a později střední Moravy. Jeho příslušníci vstupují do mluvy písemných pramenů v samém závěru 13. století a připomínají se až do počátku 15. století, kdy rod patrně vymřel po meči. Pramenná základna k historii pánů z Krásna je omezená na diplomatický materiál pro období kolem přelomu 13. a 14. století a poté až pro 60. a 70. léta 14. století (z této doby pochází také relevantní sfragistický materiál). Dalšími klíčovými prameny jsou moravské zemské desky dochované kontinuálně od roku 1348 a soudní agenda moravského zemského soudu zachovaná od roku 1374 (pro poslední třetinu 14. století však neúplně). Posledně uvedené prameny pak umožňují detailnější – byť ne celistvý – vhled do majetkového zázemí rodu.

Počátky rodu

Nejstarším známým členem rodu, píšícím se podle Krásna, je **Bohuslav**, jenž se připomíná mezi lety 1299 a 1310. Nejprve vystupuje mezi svědky na listinách olomouckého biskupa Dětřicha vydaných v Olomouci v roce 1299 v odstupu necelého mě-

Kancionály ve sbírkových a knihovních fondech Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně

Hymn Books in Collections and Libraries of the Museum of the South East Moravia in Zlín

Veronika Balajková

Abstract:

The Museum of South East Moravia in Zlín owns more than two hundred signed pieces of hymn literature containing religious songs to be sung during the mass services. These song books represent an interesting collection of religious song writing from the year 1618 until the second half of the 20th century. Hymn books, psalm books and funeral books formed, together with Bibles, a link between the religious and personal life as their contents often supplemented religious storytelling, catechism as well as religious preaching. The same as the Bible, the religious song books were treated with reverence and passed from generation to generation and so they become a witness to the evolution of religious thinking as well as daily life of the believers in our region. And last but not least they document considerable trust of the common people in regional museum societies to which they during the 1930s and the 1940s entrusted these family treasures often containing a number of family notes, devotional graphics but also completions of the song repertoire. Thanks to the enthusiasm of these donors we can now take pride in these gems, such as indubitably are Religious Evangelical Songs (1618), Capella Regia (1693) with some very interesting regional additions and several editions of hymn books by Třanovský, Eisner, Fryčaj or Bečák. Of great regional significance of this collection is also a manuscript Hymn Book of Zlín Organ Players (1843 – 1927). This collection also notably completes the picture of religious evolution in South East Moravia. It is worth noticing that examples in our collection from the 17th, 18th and the first half of the 19th century are represented almost exclusively by prints of evangelical provenience, while in the second half of the 19th century and in the 20th century, this ratio is reversed. It is a testimony of a rich religious diversity in our region, where, especially in some of the villages (Zádveřice, Jasenná, Lutonina, Vizovice), the inhabitants adhered to their protestant beliefs in spite of a long period of re-Catholicization, which, however, in the end won even in the South East Moravia. On the other hand, the gates of religious music and songs guiding us through the whole life are, thanks to these hymn books, open to everyone, irrespective of religion and, the same as centuries ago, they offer consolation and motivation in a human's life, of which singing is an inseparable and essential part.

Keywords:

hymn books, song books, psalm books, religious music, liturgy, old prints, book collections, museum libraries

Úvod

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně (dále MJVM) uchovává více než dvě stě exemplářů hymnologické literatury obsahující náboženské písně určené k duchovnímu zpěvu během bohoslužeb. Tyto zpěvníky tvoří zajímavý soubor náboženské písněvé tvorby od roku 1618 až do druhé poloviny 20. století. Velkou část této kolekce jsme získali z majetku muzejních spolků z Luhačovic¹, Vizovic², Napajedle³ a Zlína⁴, které byly v 50. letech minulého století zrušeny a jejich sbírky byly převedeny pod správu tehdejšího Krajského muzea v Gottwaldově (nynější MJVM). Řada z nich ale také pochází ze samostatné sbírkotvorné činnosti a z darů příznivců našeho muzea.

V tomto příspěvku bych ráda na náš soubor duchovních zpěvníků upozornila, neboť je důkazem bohatého náboženského a kulturního života jihovýchodní Moravy

Sušárny ovoce – živé dědictví Horního Vsacka

Fruit Drying Cabins – a Living Heritage of Upper Vsetín

Ivana Spitzer Ostřanská

Abstract:

The contribution focuses on the existence of, until this day, still functional log cabins used for drying fruits in the area of Upper Vsetín, which, until approximately the 1930s played an interesting supporting role in the management of an agricultural estate. In spite of the fact that in the following decades they gradually disappeared from the countryside, many of them survived until today; they are still being used or are in a condition that does not make it impossible for them to be used again.

Keywords:

traditional farming, fruit drying, farm buildings

Úvodem

Plody ovocných stromů tvoří od pravěkých dob nedílnou součást lidského jídelníčku. Jejich sezonní využití korespondující s poměrně krátkou dobou čerstvosti, resp. konzumní zralosti, bývalo však až rozvoje konzervářského průmyslu hlavním limitujícím faktorem a jako neefektivnější varianta dlouhodobého skladování bylo až do 20. let 20. století využíváno sušení¹. V minulosti nacházelo ovocnářství, resp. sušení jeho produktů, široké uplatnění i na Valašsku. Zdejší produkce sušeného ovoce nabyla především v 19. století takového rozsahu, že Valaško bývalo považováno za jednu z hlavních ovocnářských oblastí monarchie. Odbýt ovoce nacházelo nejen zde, ale i daleko za hranicemi regionu – zřídka jako čerstvé či vařené (povidla), nejčastěji jako sušené. Progresivní zemědělci sice měli již možnost začít využívat moderních, průmyslově vyráběných sušiček, stejně jako hospodyňky začínaly později experimentovat s jinými způsoby zpracování (např. kompotováním), na valašském venkově zůstávaly ale tyto novinky dlouho stranou zájmu a ke konzervování ovoce sušením se užívalo staletím ověřeného postupu a jednoduchých dřevěných sušáren.

V 1. polovině 20. století z mnoha příčin tradice sušení ovoce začala razantně slábnout, nikdy však nevymizela úplně. Sušárny ovoce se navíc za celou dobu své existence vyprofilovaly do signifikantní a na první pohled snadno rozlišitelné podoby, korespondující se stavební tradicí jednotlivých regionů, a zůstaly tak dochovány dodnes.

Jednou z oblastí, kde se sušárny ovoce dosud vyskytují coby součást vybavení zemědělských usedlostí, je i Horní Vsacko. V neméně podobě, s typickým půdorysným členěním i konstrukčními prvky, jsou zde sušárny stále hojně zastoupeny a mnohé z nich jsou stále funkční, případně jejich stav znovuzprovoznění nevylučuje. Terénní průzkum sledovaného území probíhá průběžně od roku 2017, poznatky z něj jsou srovnávány s archivními prameny, mapovými podklady, odbornou, populárně-naučnou i krásnou literaturou, jsou oslovováni pamětníci. Sušárna ovoce při čp. 351 v Halenkově – Lušově slouží zároveň jako experimentální pracoviště k ověřování informací týkajících se technologie sušení a získaných v terénu či literatuře. Jádrem stávajícího terénního průzkumu, z jehož poznatků vychází tato studie, jsou katastry obcí Huslenky, Zděchov, Halenkov, Nový Hrozenkov, dále pro srovnání bezprostřední okolí města Vsetín; ostatní oblasti Horního Vsacka jsou zatím poznány jen okrajově.

C. k. notář ve Valašských Kloboucích Notáři František Volf, Antonín Voříšek, František Březina, Josef Togner a Josef Vavrouch

*Austro-Hungarian Public Notary in Valašské Klobouky
Public Notaries František Volf, Antonín Voříšek, František Březina, Josef
Togner and Josef Vavrouch*

Petr Odehnal

Abstract:

The study looks at the institution of public notaries in the Austro-Hungarian Empire. It first follows the legal frame of this institution, specifically the laws Nos. 75 and 76/1871 of the Empire Statute Book, and then it focuses on the personalities of notaries working in the legal district of Valašské Klobouky, namely František Volf, Antonín Voříšek, František Březina, Josef Togner and Josef Vavrouch. The author of this paper composed profiles of these notaries; he follows both their family background and public work.

Keywords:

notary, notary's office, Valašské Klobouky, Austro-Hungarian Empire

C. k. notář

„Notářové od státu se zřijují a věrou opatřují, aby podlé tohoto zákona o pronešených a jednáních právních, též o věcech skutečných, z nichž by někdo chtěl právo nějaké odváděti, listiny veřejné spisovali a vydávali, listiny od stran jim svěřené ve schování měli a peníze i papíry cenné k tomu konci přijímali, by je někomu jinému vydali nebo u úřadů složili,“ říká paragraf první notářského řádu, vydaného zákonem č. 75 říšského zákoníku z 25. července 1871.¹

Instituce notářství na našem území dlouho vymezovaly úpravy provedené roku 1294 králem Václavem II. a roku 1349 císařem Kariem IV. (NUHLÍČEK – HLAVÁČEK – MARKOVÁ 2011) – a poté až říšský notářský řád z roku 1512. Rozhodnutí císaře Karla VI. z roku 1725 směřovalo ke zvýšení odbornosti a zkušeností notářů: notáři byli přezkoušeni a v úřadě byli ponecháni jen ti způsobilí. Dvorní dekret z roku 1788 upravil zřizování veřejných notářů zemským místodržitelstvím: každý notář byl brán do přísahy, zvolil si znak a pečeť a obdržel diplom. Dvorní dekret z roku 1821 přenesl ustanovování notářů na nejvyšší soud (a také stanovil, že listinami veřejnými jsou jen směnečné protesty, jak tomu bylo již od roku 1781, ale tento stav byl zrušen ustanovením z roku 1796). V roce 1848 převzalo dozor nad notářstvím nově zřízené ministerstvo spravedlnosti (BRÁZDA – BÉBR – ŠIMEK 1976, 40–47).

Od 1. července 1850 začala fungovat nová soudní organizace. Soudnictví bylo odděleno od správy, byla zavedena občanská kontrola při veřejných líčeních a porotních soudech, tzv. inkviziční proces byl nahrazen procesem obžalovacím. Již v srpnu roku 1849 byl vydán provizorní advokátní řád, císařským patentem z 29. září 1850 č. 366 pak byl vydán nový **rakouský notářský řád**. Notářům jim byla svěřena výlučná pravomoc sepisovat spisy, kterým zákon přikládal zvláštní účinky, přičemž měly mít tyto spisy moc veřejných listin a silnější důkazní hodnotu. Činnosti svěřené nyní notářům dříve většinou vykonávali patrimoniální úředníci. Ke vkladu do veřejných knih byl vyžadován notářský spis nebo autentické vyhotovení příslušné listiny, notářský spis byl také nezbytnou podmínkou platnosti řady právních úkonů (směnečné protesty, osvědčení při svatelních smlouvách, potvrzení o přijatém věnu, smlouvy kupní, směnné, důchodové, půjčovací, dlužní úpisy mezi manžely, darovací smlouvy uzavřené bez skutečného odevzdání, písemné smlouvy uzavírané mezi osobami slepými, hluchými, které neumějí psát, němými, které neumějí číst a psát, jednání při posledních pořízeních osob němých, pokud je nepsalý vlastní rukou a nepodepsaly). Notářské listiny platily i mimo okres notářovy působnosti, přezkoumávat je mohl pouze soud. Dále byli notáři zmocněni ověřovat pravost podpisů, data listin, správnost

Přednáška cestovatele Emila Holuba v Kroměříži roku 1890 a její ozvuky¹

A Talk Given by the Traveller Emil Holub in Kroměříž in 1880, and Its Echoes

Petr Pálka

Abstract:

Emil Holub is one of the most prominent, as well as best known Czech globetrotters. He was born on 7th October 1847 in Holice in Bohemia in the family of the local doctor. He followed in his father's footsteps and, having finished the Secondary Grammar School, he graduated from the Medical School. The knowledge and skills he had gained there helped him during his stays in Africa. While still studying, he engaged in archaeological collections in Bohemia. In 1872, several months after he had finished the Medical School, having been inspired by the example of David Livingstone, he travelled to South Africa in a spirit of Czech and Austrian patriotism, and in an attempt to gain for his motherland ethnographic and natural science African collections. He undertook two journeys to South Africa during his life (1872 – 1879 and 1883 – 1887). He longed to discover parts of the country unknown to Europeans, which he, at least partially, managed to do during his second journey, when, from the so far undiscovered area, he researched a small part of what is today known as Zambia. Instead of discovering Africa, he became a documentalist of life in the visited territories from ethnographic, zoological, botanical, geological and cartographic point of view. During his journeys he collected tens of thousands of natural materials and ethnographic objects, which he introduced to the public in several big exhibitions, mainly in Prague and Vienna. These exhibitions were not financially successful and ended up in deficit. He gave hundreds of lectures about his visits to Africa and aspects thereof, which also meant a considerable source of income. Apart from giving the talks and lectures, he also wrote many texts based on his expeditions to Africa, both popular and professional. Exceptional among these are his travel books mapping the first as well as the second expeditions to Africa. His plans to found a Museum of South Africa exhibiting his own collections were cancelled and so he donated the collections on the one hand to distinguished Museums and Universities both in Europe and the USA but on the other hand also to small towns, schools and societies in places where he lectured. In the course of series of his lectures in 1890, Emil Holub gave two lectures on the second of his expeditions to Africa on 27.4.1890 also in Kroměříž. Unknowingly, the globetrotter became a part of the local political clash of opinion trends in the National Party in Moravia. As far as his talk was concerned, the clash was resolved in a compromise supporting the idea. Emil Holub sent in summer 1895, as he always did, to the places where he had lectured, 3 crates of his African collections addressed to the Municipal Council in Kroměříž. The collections were given to the local Czech Grammar School. It took a long time for the inhabitants of Kroměříž to thank him for this gift. At that time his health took turn for worse, many of his ailments stemmed from his travels in Africa. He died, devastated by illnesses and after months of financial hardship, in Vienna on 21st February 1902.

Keywords:

traveller Emil Holub, Kroměříž, lecture, donations, African natural collections

Úvod

Předkládaný text byl inspirován prací Davida Valůška Cestovatel Emil Holub a Napajedla (VALŮŠEK 2002), který vyšel na stránkách Acta musealia v roce 2002.

Emil Holub v Kroměříži uskutečnil v rámci svého velkého přednáškového turné konaného na konci osmdesátých a v devadesátých letech 19. století přednášku

Osudy romského a židovského obyvatelstva v Hulíně za 2. světové války

The Fates of Romany and Jewish Inhabitants of Hulín during the Second World War

Zdeněk Fišer

Abstract:

In the records of the town of Hulín, deposited in the State District Archives in Kroměříž, there are preserved several files containing materials concerning the fates of Romany and Jewish inhabitants of the town during the Second World War. Although, as far as the number of persons in the total local population is concerned, this is a marginal matter, the author records their persecution by the Protectorate, respectively German authorities, as well as the way they were treated by the local Czech population. A group of Romany people (the family of Pupuc) had a tragic destiny, most of the members died (out of 17 people, 14 died) in concentration camps. Similarly tragic was the fate of local Jewish inhabitants; out of 14 people 10 died during the war or in concentration camps. Only four Jewish women living in mixed marriages survived, although both they and their husbands were also persecuted.

Keywords:

Second World War, Romany people, Jews, holocaust, the town of Hulín

Město Hulín, jehož osudům byla nedávno věnována obsáhlá kolektivní monografie (KOLEKTIV 2014), bylo vždy městem ryze českým. Je pozoruhodné, jak si tuto svou etnicitu uchovávalo po staletí, jakoby symbolizujíc slovanského genia loci krajiny a zvláště Hané, jejíž nedílnou součástí bylo a je. Na rozdíl od sousedních měst, jako byla Kroměříž, Přerov či Holešov, v něm nikdy nevznikla větší německá či židovská komunita (KOLEKTIV 1978, 226),¹ a také při průtazích kočovných romských rodin (dobově „cikánských flup“) místní radnice bedlivě dbala o to, aby se jen krátkodobě utábořili mimo hranice města, např. při občasných koňských trzích, a pak aby táhli dále.

Situaci, alespoň co se týče přítomnosti Němců v místě, názorně glosoval neznámý autor r. 1862 v novinách Moravan (MORAVAN 1862).² Když při výletě do Kroměříže navštívil i Hulín, hned u nádraží si povšiml nápisu „Gasthaus zur Eisenbahn“ a také na dalším hostinci kousek dále četl nápis „Gasthaus“. Poněkud udiven se tedy tázal místních, zda je v německém městě či co. „Chraň bůh,“ zněla odpověď, „ty nápis jsou u toho, aby jeden neb druhý Němec, asi za rok sem jednou přirazí, snadněj tu hospodu nalezí; obyvatelé města tam trefí bez nápisu.“ Dopisovatel listu celou záležitost posléze ironicky komentoval v tom smyslu, že slovanská pohostinnost zřejmě v Hulíně nezná hranic.

Nejinak tomu bylo i na počátku 20. století, kdy při sčítání lidu r. 1910 se z 3 652 v městě bydlících osob jen 41 přihlásilo k německé a 31 osob k jiné národnosti, přičemž 34 osob bylo židovského vyznání. Přítom první skupinu z nemalé části tvořili zaměstnanci železniční stanice Severní dráhy Ferdinandovy, která byla známa svým němčením; někteří z uvedených zaměstnanců navíc v místě pobývali jen dočasně v rámci výkonu svých funkcí. Druhou skupinu židovských obyvatel tvořilo jen několik obchodníků a živnostníků, k nimž např. patřil místně oblíbený majitel nádražní restaurace David Huppert (HLASY Z HANÉ 1899).³ Situace se příliš nezměnila ani o 20 let později, kdy při sčítání lidu v r. 1930 bylo v Hulíně napočteno 4 205 přítomných osob, z toho české národnosti 4 117, německé 31 a jiné 57 osob. U náboženského vyznání se ke katolické víře přihlásilo 3 808 osob, k československému vyznání 192 osob, evangelickému 123, židovskému 13 a bez vyznání bylo 55 osob. Dokonce i za německé okupace si